

Ընտրություններ առանց ընտրության. ինչո՞ւ 2026-ի քարոզարշավը Հայաստանում կդառնա վախի հանրաքվե¹ Փորձագետի տեսակետ կամ մեկնաբանություն

Նորայր Ա. Դունամայան²

Ներածություն

Հարաբերական դեպրիվացիայի (զրկանքի) հայեցակարգը, որը մշակել են ամերիկացի հետազոտողներ Թ. Հարրը և Ջ. Դևիսը, քաղաքական վարքագիծը բացատրում է հասարակության սպասումների և նրա իրական հնարավորությունների միջև եղած խզվածքի միջոցով: Որքան ուժեղ է այն զգացողությունը, որ «հարկ եղածը» և «իրականը» տարբերվում են իրարից, այնքան բարձր է կոլեկտիվ հիասթափության մակարդակը: Սակայն հետպատերազմյան հասարակություններում նման հիասթափությունը միշտ չէ, որ հանգեցնում է բողոքի զորաշարժի: Վնասվածքի որոշակի շեմն անցնելուց հետո այն կարող է հակառակ ազդեցություն ունենալ՝ փոփոխությունների վախ, քաղաքական ապատիա և նույնիսկ անբավարար ստատուս քվոն պահպանելու ցանկություն:

Սույն մեկնաբանությունը Հայաստանում խորհրդարանական ընտրությունները դիտարկում է հենց այդ հայեցակարգի պրիզմայով:

Հակավարկանիշներից մինչև զրկանքների քարոզչություն

Հայաստանում 2021 թ. խորհրդարանական ընտրությունները պատմության մեջ մտան որպես հակավարկանիշային արշավ: Հասարակությունը քվեարկում էր ոչ այնքան քաղաքական ապագայի օգտին, որքան անցյալի վերադարձի դեմ: 2020-ի պատերազմից հետո Նիկոլ Փաշինյանի հաղթանակը միայն առաջին հայացքից էր տարիմաստ թվում. ընտրողը վնասվածքով ներկայի պահպանումը գերադասեց հին համակարգի վերականգնման ռիսկից (ԲՊ-ն՝ 53,9%, «Հայաստան» դաշինք՝ 21,0%, «Պատիվ ունեմ» դաշինքը՝ 5,2%): Դա զգացմունքային, բայց միանգամայն հասկանալի տրամաբանություն էր «չարյաց փոքրագույն» ընտրելու համար:

2026 թ. ընտրությունների քաղաքական բնույթը որակապես փոխվել է: Եթե 2021 թ. կողմնակիցների հավաքագրման առանցքային մեխանիզմը քաղաքական վերնախավերի փոխադարձ հակավարկանիշն էր, ապա այսօր Հայաստանը նոր ընտրական փուլ է մտնում խորը գոյութենական դեպրիվացիայի՝ անվտանգության բազային ակնկալիքի և իրականության միջև խզվածքի վիճակում, որի մեջ վերջնականապես կորսվել է այդ անվտանգությունը: Արցախը (Լեռնային Ղարաբաղը) պարզապես տարածք չէր, այն ազգային պատումի մաս էր կազմում: Երբ զրկանքի հոետորաբանությունը դիմում է

¹ Նյութի բնօրինակը (ռուս.) հրապարակվել է մեր կայքէջում 22.05.2026 թ.:

² Քաղաքական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ: Հեղինակ է ավելի քան 30 գիտական աշխատությունների և հոդվածների:

հավաքական ինքնության հենց այս շերտին, այն պառակտում է հասարակությունը ոչ թե քաղաքական, այլ գոյութենական գծերով: Նման պառակտումները չեն բուժվում կառավարության փոփոխությամբ, դրանք վերարտադրվում են սերունդների միջոցով:

Հայկական քաղաքականության գլխավոր տարիմաստությունն այն է, որ տնտեսական ցուցանիշները դադարել են լինել իշխանության օրինականության հիմնական աղբյուր: ՀՆԱ-ի աճի և մակրոտնտեսական կայունացման համապատկերում հանրային դժգոհությունը ոչ թե նվազում է, այլ, ընդհակառակը, քրոնիկ բնույթ է ստանում (Հայաստանի ՀՆԱ-ի աճը 2025 թ.՝ 7,2%, երկրի ուղեգծից դժգոհության մակարդակը՝ ըստ *IRI Global*-ի, ավելի քան 50%): 2023 թ. իրադարձություններից հետո հայ հասարակությունն անվտանգության ապահովումն ընկալում է ոչ թե որպես պետության վերացական գործառույթ, այլ որպես հավաքական գոյության հիմնարար հիմք: Երբ այս հիմքը քանդվում է, տնտեսական աճը չի փոխհատուցում կորուստները: Այն միայն ուժեղացնում է պաշտոնական վիճակագրության և հասարակության ներքին վիճակի միջև անհամաձայնության զգացումը:

«*Խաղաղ օրակարգի*» միջոցով իշխանությունը փաստորեն ձևավորում է միաժամանակ և սպասումներ, և իրականություն՝ դրանք օգտագործելով «*Եթե մենք չլինենք՝ պատերազմ կլինի*» սկզբունքով դեպրիվացիայի իրավիճակ կառուցելու համար: Նմանատիպ տրամաբանություն է նկատվում նաև «*խաղաղության օրակարգի*» մասին հոետորաբանության մեջ, որտեղ «*փոխգիշումներին*» ցանկացած դիմադրություն ներկայացվում է որպես նոր պատերազմի, միջազգային մեկուսացման կամ տնտեսական կոլապսի սպառնալիք: Փաստորեն, ընտրողին ընտրություն է առաջարկվում ոչ թե ապագայի այլընտրանքային մոդելների, այլ «*վատ ներկայի*» և «*աղետի*» միջև:

Այնուամենայնիվ, «*զրկանքի քարոզչությունն*» օգտագործվում է ոչ միայն իշխանության կողմից: Ընդդիմադիր ուժերը նույնպես դիմում են կորստյան վախին, բայց արդեն այլ ձևով: Համակարգված կերպով հանրային տարածք են ներմուծվում «*պերսականության կորստի*», «*Հայաստանի թրքացման*», «*ինքնիշխանության հանձնման*», «*բանակի կազմաքանդման*» կամ «*Ռուսաստանի հետ վերջնական խզման*» մասին թեզերը: Արդյունքում երկու կողմերն էլ ուժերի հավաքագրում են կառուցում ոչ թե ապագայի դրական պատկերի, այլ անդառնալի կորստյան վտանգի շուրջ:

Այսպիսով, հայաստանյան քաղաքական համակարգը ծրագրերի մրցակցությունից աստիճանաբար անցնում է զրկանքների մրցակցության. յուրաքանչյուր ուժ փորձում է հասարակությանը համոզել, որ հենց իր պարտությունն է հանգեցնելու կորստյան առավել ցավոտ ձևի:

Պատերազմի վտանգը հունիսի 7-ի նախաշեմին հասարակության մեջ բազմակի սաստկացմամբ է արձագանքվում, քանզի սպասումները և առկա իրականությունը դեռ հեռու են իրարից: Չնայած 2025 թ. օգոստոսի 8-ի վաշինգտոնյան պայմանավորվածություններին, Ադրբեջանի հետ տնտեսական կապերի զարգացմանը և ընդհանուր հոետորաբանությանը,

Մյուս կողմից, «գրկանքի քարոզչությունը» դառնում է նոր գործիք՝ ներգրավելու այն խմբերին, որոնք իշխանության կողմնակից չեն, բայց փաստորեն կողմ են արդեն հիշատակված «բացասական կայունությանը»: Հարցումների տվյալներով՝ ընտրողների մոտ 40%-ը պահպանում է «չկողմնորոշվածի» կարգավիճակը. հենց նրանց որոշումից է կախված հունիսի 7-ի վերջնական արդյունքը: Ինդիքը, սակայն, այն է, որ հանրային պառակտման և «գրկանքի քարոզչության» համադրումը հանգեցնում է ընդհանուր ապագայի կերպարի փլուզմանը: Որոշ ակնկալիքներ ուրիշներով փոխարինելու անընդհատ ամրագրումը որևէ շոշափելի հեռանկար չի առաջարկում, այլ միայն խոստանում է կանխել վատթարը: Նման միջավայրում կոնսենսուսը՝ ընդհանուր փոխհամաձայնությունը, թե ուր գնալ, գործնականում անհասանելի է դառնում, քանի որ տարբեր խմբեր ի վիճակի չեն համաձայնության գալ նույնիսկ այն հարցում, թե կոնկրետ ի՞նչն է արդեն կորսվել և ո՞վ է պատասխանատու դրա համար:

Այս համապատկերում խորանում է ընդդիմադիր դաշտի մասնատումը: Հունիսի 7-ի ընտրություններին ընդառաջ գրանցվել է 19 քաղաքական ուժ՝ 17 կուսակցություն և 2 դաշինք: Կուսակցությունների համար 5%-անոց և դաշինքների համար 8%-անոց ձայների նվազագույն շեմով համամասնական համակարգը խթանում է մրցակցությունը բողոքական ընտրազանգվածի նեղ հատվածների համար: Նման մոդելում առանձին առաջնորդների համար հաճախ ավելի ձեռնտու է պահպանել սեփական 5-10%-ը և խորհրդարանական ներկայությունը, քան ռիսկի դիմել մեկ ուժի կենտրոնի շուրջ միավորվելու համար: Արդյունքում հանրային դժգոհությունը փոշիանում է մի քանի բևեռների միջև և չի վերածվում իշխանության միասնական այլընտրանքի:

Այս համապատկերում ուժեղանում է նաև արտաքին ճնշումը: Տնտեսական կախվածությունը, լոգիստիկ խոցելիությունը և արտաքին քաղաքական խուսափարման սահմանափակությունը ներքաղաքական ճգնաժամը վերածում են աշխարհաքաղաքական ազդեցության գործիքի: Սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի ցանկացած վատթարացում ինքնաբերաբար ուժեղացնում է հասարակության մի մասի «կայունացուցիչ» պահանջը: Սակայն հայ հասարակությունը 2022–2023 թթ. հետո միատարր չէ արտաքին խաղացողների ընկալումներում. դրսի ճնշումը միաժամանակ ծնում է ինչպես հին կապերը վերականգնելու պահանջ, այնպես էլ դրանցից հետագա հեռավորության ձգտում:

Եզրակացության փոխարեն

2026 թվականի հունիսի 7-ի ընտրությունները ռիսկ են անում դառնալու ոչ թե ապագայի այլընտրանքային նախագծերի պայքար, այլ հանրային հոգնածության արձանագրման մեխանիզմ: Եթե 2021-ի ընտրությունները փորձ էին որոշելու, թե ո՞վ կարող է երկիրը դուրս բերել ճգնաժամից, ապա 2026-ի քարոզարշավն առավելապես **վախի թույլատրելի մակարդակի հանրաքվե** է հիշեցնում:

Նման համակարգերում հաղթում է ոչ թե նա, ով հույս է ներշնչում, այլ նա, ով ավելի լավ է կառավարում հասարակության անհանգստությունը: Հայ հասարակությունն այդ ընտրական շրջապատույտի մեջ է մտել երկրի ողջ հետխորհրդային պատմության ընթացքում հավաքական վնասվածքի ամենաբարձր մակարդակներից մեկով: Զրկանքի (դեպրիվացիայի) հոռետորաբանությունը՝ լինի դա պատերազմի վախ, մեկուսացման վախ, թե պատմական կորստի վախ, որպես այդպիսին՝ դարձել է հայկական քաղաքականության քարշ տվող կառուցվածք:

Այս համապատկերում Հայաստանում Եվրոպական աննախադեպ ներկայությունը՝ Եվրոպական քաղաքական համայնքի գազաթնաժողովից մինչև ԵՄ-ի հետ երկխոսության խորացում, դեռևս չի փոխում ներքին քաղաքականության հիմնարար տրամաբանությունը: Եվրոպական ինտեգրումը նույնպես սկսում է ընդգրկվել դեպրիվացիոն հավաքագրման համակարգում. հասարակությանը ոչ այնքան ապագայի դրական կերպար են առաջարկում, որքան «Եվրոպական շանսը» կորցնելու կամ, ընդհակառակը, ռազմավարական ինքնավարությունը վերջնականապես կորցնելու վախ:

Ռուսաստանի վարքագիծն այս համատեքստում նույնպես ակամայից նպաստում է գոյություն ունեցող քաղաքական կառուցվածքի վերարտադրմանը: ԵԱՏՄ-ի և ԵՄ-ի միջև ընտրության հարցի կոշտ ձևակերպումն առարկայորեն սաստկացնում է ներհայաստանյան բևեռացումը և լրացուցիչ հող է ստեղծում «արդարքին միջամտության» դեմ ուժերի հավաքագրման համար: Հեռանկարում հենց այստեղ կարող է ի հայտ գալ «մոլորվական սցենարը»՝ Եվրաինտեգրման ներառումը նոր սահմանադրական շրջանակում՝ որպես պետության քաղաքական ինքնությունը վերասահմանելու լրացուցիչ միջոց:

Հենց դա է Հայաստանում 2026 թ. ընտրությունները դարձնում ոչ թե պարզապես ընտրական փուլ, այլ հետպատերազմական հասարակության՝ քաղաքական վնասվածքից դուրս գալու կարողության թեստ: Գլխավոր հարցն արդեն ոչ միայն այն է, թե ով կհաղթի ընտրություններում, այլ այն, թե արդյո՞ք հայ քաղաքական դասը կկարողանա հասարակության հետ կրկին խոսել ապագայի, այլ ոչ թե վախի լեզվով: